

รายงานการศึกษา

สถานภาพและสถานการณ์ผ้าทอพื้นบ้านภาคเหนือ

สนับสนุนโดย
ชุดโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมสิ่งทอพื้นบ้านฝ่ายอุตสาหกรรม
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

โดย

นิตยา มหาไชยวงศ์
กนกวรรณ มุลละ

โครงการพัฒนาคุณภาพผ้าพื้นเมืองไทย
เพื่อส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน (ฝ่ายเกมใหม่)
สถาบันวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

1 กลุ่ม/ผู้ประกอบการผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า

ในปี 2547 มีกลุ่ม/ผู้ประกอบการผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้าทั้งหมด 1,707 กลุ่ม โดยเป็นกลุ่ม OTOP 556 กลุ่ม และกลุ่มทั่วไป 1,151 กลุ่ม จังหวัดที่มีกลุ่ม/ผู้ประกอบการมากที่สุดคือ จังหวัดเชียงใหม่ รองลงมา ได้แก่ จังหวัดพะเยา จังหวัดน่าน และจังหวัดอุดรธานี ตามลำดับ

กลุ่มชุมชนได้รับการคัดสรรในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ใน 17 จังหวัดภาคเหนือ มีจำนวน 556 กลุ่ม โดยได้รับการคัดเลือกระดับ 3 ดาวมากที่สุดจำนวน 241 กลุ่ม รองลงมา ได้รับการคัดเลือกระดับ 2 ดาว จำนวน 173 กลุ่ม ได้รับการคัดเลือกระดับ 4 ดาวจำนวน 121 กลุ่ม และได้รับการคัดเลือกระดับ 5 ดาว 21 กลุ่ม ตามลำดับ จังหวัดที่ได้รับการคัดเลือกมากที่สุดคือ จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 56 กลุ่มฯ รองลงมาได้แก่จังหวัดน่าน จำนวน 53 กลุ่ม และจังหวัดแพร่ จำนวน 44 กลุ่มฯ จะเห็นได้ว่า แต่ละจังหวัดล้วนมีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้ามายาวนาน และมีผู้ผลิตเป็นจำนวนมาก ส่วนจังหวัดที่ได้รับคัดเลือกน้อยที่สุดคือจังหวัดตาก จำนวน 13 กลุ่ม

ในส่วนของกลุ่มทั่วไป จังหวัดที่มีกลุ่มผู้ประกอบการผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้ามากที่สุด คือจังหวัด เชียงราย 161 กลุ่ม รองลงมาได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ 126 กลุ่ม จังหวัด พะเยา 117 กลุ่ม และจังหวัดอุดรธานี 109 กลุ่ม ตามลำดับ จังหวัดที่มีกลุ่มน้อยที่สุด คือจังหวัดพิจิตร

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่ม/ผู้ประกอบการผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า พ.ศ. 2547

จังหวัด	กลุ่ม OTOP						กลุ่มทั่วไป			รวม ทั้งหมด
	1 ดาว	2 ดาว	3 ดาว	4 ดาว	5 ดาว	รวม	กลุ่มทอ ผ้า	กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ ผ้า	รวม	
กำแพงเพชร	-	6	25	4	-	35	26	10	36	71
ตาก	-	2	2	8	1	13	24	4	28	41
นครสวรรค์	-	16	14	1	2	33	35	10	45	78
น่าน	-	9	26	14	4	53	70	19	89	142
พะเยา	-	16	15	7	1	39	57	60	117	156
พิจิตร	-	2	12	5	-	19	15	4	19	38
พิษณุโลก	-	5	7	5	-	17	32	6	38	55
ลำปาง	-	12	14	6	-	32	59	25	84	116
ลำพูน	-	6	8	3	-	17	37	5	42	59
สุโขทัย	-	7	9	8	2	26	32	7	39	65
อุดรธานี	-	13	6	5	5	29	95	14	109	138

ตารางที่ 1 จำนวนกลุ่ม/ผู้ประกอบการผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า พ.ศ. 2547 (ต่อ)

จังหวัด	กลุ่ม OTOP						กลุ่มทั่วไป			รวม ทั้งหมด
อุทัยธานี	-	12	17	10	3	42	32	4	36	78
เขียงราย	-	10	20	11	-	41	128	33	161	202
เขียงใหม่	-	21	22	12	1	56	84	42	126	182
เพชรบูรณ์	-	11	8	5	-	24	43	16	59	83
แพร่	-	16	16	10	2	44	37	31	68	112
แม่ฮ่องสอน	-	9	20	7	-	36	43	12	55	91
รวม	0	173	241	121	21	556	849	302	1,151	1,707

ที่มา : สำนักงานพัฒนาชุมชน

2. ปัจจัยการผลิต

2.1 ปริมาณการผลิตวัตถุดิบ

แหล่งที่มาของวัตถุดิบสำหรับสิ่งทอแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

1. นำเข้าจากต่างประเทศ เส้นใยที่มีการนำเข้าจากต่างประเทศ มี ฝ้าย ไหม และลินิน ฝ้ายและไหมมีลักษณะพิเศษคือเป็นความต้องการหลักของผู้บริโภคทั่วโลกมากกว่าเส้นใยอื่น ในประเทศไทยนั้นเส้นใยที่นำเข้าในปริมาณมากนั้นเพื่อตอบสนองต่อระบบการผลิตอุตสาหกรรมที่ทอด้วยเครื่องจักร และมีกระบวนการฟอกย้อมในโรงงานซึ่งเป็นระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบ

ผู้ประกอบการทอผ้าไหมโดยใช้เครื่องจักรเพื่อส่งออก อาทิ จิมทอมป์สัน ระบุว่าปัจจุบันการนำเข้าเส้นไหมจากประเทศจีนเพื่อป้อนสู่ระบบการผลิตในโรงงานนั้น ราคาถูกกว่าการซื้อเส้นไหมภายในประเทศ ส่วนฝ้ายนั้นนำเข้าจากประเทศออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา และสาธารณรัฐประชาชนจีน

2. มีแหล่งปลูกภายในประเทศ ถึงแม้ว่าจะมีการปลูกฝ้ายและการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อผลิตผ้าทอพื้นบ้าน แต่ก็ยังเป็นอาชีพเสริมและกิจกรรมรองจากการเพาะปลูกพืชชนิดอื่น วัตถุดิบเส้นไหมส่วนใหญ่ที่มีการผลิตในภาคอีสาน ซึ่งเริ่มตั้งแต่การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การสาวไหม และทอผ้าไหม เช่นเดียวกับฝ้ายที่มีการปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย จนเป็นเส้นด้ายที่นำไปทอเป็นผ้าผืน ปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้มีการปลูกฝ้ายสีธรรมชาติขึ้นในหลายภูมิภาคของประเทศไทย โดยคณะวิจัยเพื่อพัฒนาสู่ผลิตภัณฑ์เฉพาะในกลุ่มงานหัตถกรรม ถึงแม้จะมีการผลิตภายในประเทศระดับหนึ่ง ปริมาณอุปทาน (Supply) ก็ยังไม่สามารถสนองต่ออุปสงค์ (Demand)

แหล่งที่มาของการผลิตเส้นใยธรรมชาติสำหรับเป็นวัตถุดิบนั้นยังมียุทธศาสตร์อย่างจำกัด และไม่เพียงพอต่อการนำมาแปรรูป มีเพียงเฉพาะไหมและฝ้ายเท่านั้นที่มีการเก็บข้อมูลไว้อย่างเป็นระบบและพออ้างอิงได้ เนื่องจากเป็นเส้นใยที่เป็นที่ต้องการในตลาดโลก ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นเส้นใยที่มีผลต่อเศรษฐกิจไทยมากที่สุด มีการบริโภคภายในประเทศสูง และเป็นความต้องการที่ต่อเนื่องเพราะต้องตอบสนองต่อการผลิตในระบบอุตสาหกรรมเพื่อป้อนสู่โรงงานทอผ้า ในขณะเดียวกันก็เพื่อสนองต่อการทอผ้าพื้นบ้าน เช่น สิ่งทอพื้นบ้านในกลุ่มสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

การทอผ้า และผลิตผ้าของกลุ่มต่างๆ ในภาคเหนือจะมีลักษณะคล้ายๆ กัน การทอผ้าฝ้ายส่วนใหญ่ จะใช้ปัจจัยการผลิตหลักเป็นเส้นด้ายจากโรงงาน มีทั้งเส้นด้ายฝ้าย เส้นใยสังเคราะห์ ซึ่งมีหลายขนาด หลากหลายสี หาซื้อได้ง่าย ทำให้ลดขั้นตอนการผลิตเส้นด้าย และใช้เส้นด้ายปั่นมือซึ่งนำเข้ามาจากประเทศพม่าเป็นเส้นด้ายพุ่ง ในระยะ 2 – 3 ปีหลังนี้ในหลายพื้นที่เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง จังหวัดพะเยา และจังหวัดแพร่ ได้เริ่มหันมาปลูกฝ้ายใช้เองในพื้นที่ ย้อมด้วยสีธรรมชาติ เพื่อตอบสนองลูกค้าที่มีความนิยมผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ ในส่วนของผ้าไหมใช้ไหมโรงงานเช่นกัน เนื่องจากสะดวกในการใช้ นอกจากนี้ยังมีการใช้เส้นใยกัญชงที่ผลิตในประเทศจีนโดยนำเข้ามาจากทางชายแดนประเทศลาว และขนแกะมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอผ้าอีกด้วย

ตารางที่ 2 ฝ้าย : เนื้อที่ ผลผลิต และผลผลิตต่อไร่ เป็นรายจังหวัดปี 2544-2546

จังหวัด	เนื้อที่เพาะปลูก(ไร่)			เนื้อที่เก็บเกี่ยว(ไร่)			ผลผลิต(ตัน)			ผลผลิตต่อไร่(กก.)		
	Planted area (Rai)			Harvested area (Rai)			Production (Tons)			Yield per rai (Kgs.)		
	2544 2001	2545 2002	2546 2003	2544 2001	2545 2002	2546 2003	2544 2001	2545 2002	2546 2003	2544 2001	2545 2002	2546 2003
รวมทั้งประเทศ	289,013	74,927	66,342	265,92	71,40	64,39	65,15	18,64	18,29	245	261	284
1.พะเยา	18,922	11,553	10,832	3	8	8	9	2	2	232	227	236
2.ลำปาง	1,653	1,233	1,149	18,388	10,93	10,32	4,257	2,484	2,437	210	194	209
3.ตาก	16,951	4,349	1,705	1,578	9	2	331	239	230	235	220	243
4.กำแพงเพชร	11,777	2,570	1,006	16,325	1,233	1,102	3,831	957	379	237	257	227
5.สุโขทัย	12,210	2,385	2,117	11,550	4,349	1,557	2,732	527	208	225	259	230
6.แพร่	10,243	4,908	4,821	11,443	2,050	916	2,576	508	464	183	170	182
7.น่าน	15,485	6,006	5,955	10,109	1,965	2,016	1,854	800	848	175	157	198
8.อุดรดิตถ์	288	-	-	15,158	4,715	4,672	2,648	925	1,161	156	-	-
9.พิษณุโลก	840	250	235	288	5,885	5,878	45	-	-	219	188	196
10.พิจิตร	1,526	858	817	787	-	-	172	45	44	282	276	288
11.นครสวรรค์	27,466	3,415	2,269	1,521	239	225	429	237	229	214	205	223
12.อุทัยธานี	3,501	831	269	26,656	858	795	5,713	615	481	203	219	239
13.เพชรบูรณ์	59,112	1,212	803	3,432	3,004	2,157	697	182	61	271	214	225
				43,595	831	255	11,82	234	172			
					1,094	766	2					

ที่มา : สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

อัจฉรา สโรบล (2544) ศึกษาเรื่อง รูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่ : กรณีศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร พบว่า กระบวนการผลิตผ้าพื้นเมืองของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีค่อนข้างหลากหลาย โดยมีฝ้ายวัตถุดิบที่สำคัญในการผลิตทั้งที่เป็นฝ้ายจากโรงงานอุตสาหกรรมและฝ้ายเมืองจากชาวบ้านที่ปลูกเอง

2.2 ปริมาณการใช้

จากข้อมูลสถิติของ WTO ปีล่าสุด (ปี 2546) ประเทศไทยส่งออกสิ่งทอเป็นลำดับที่ 13 ของโลก มูลค่า 2.16 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ และส่งออกเครื่องนุ่งห่มเป็นลำดับที่ 11 ของโลก มูลค่า 3.62 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทยในปี 2547 เท่ากับ 6,402 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นจากปี 2546 ถึง 17.1 % ซึ่งเพิ่มขึ้นถึง 3 เท่า เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนการเพิ่มในปี 2546 ที่มีอัตราการขยายตัวเพียง 6.3 % และพบว่า มูลค่าการส่งออกทุกตัวไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผ้าผืน ด้ายฝ้าย เส้นใยประดิษฐ์ รวมถึงเคหะสิ่งทอ มีอัตราการขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างมาก

ตารางที่ 3 มูลค่าการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทย

หน่วย : ล้านเหรียญสหรัฐ

รายการ	มูลค่าการส่งออก				อัตราการขยายตัว (%)		
	2544	2545	2546	2547	2545	2546	2547
สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	5,265	5,143	5,467	6,402	-2.3%	6.3%	17.1%
เสื้อผ้าสำเร็จรูป	2,914	2,722	2,762	3,092	-6.6%	1.5%	12.0%
ผ้าผืน	833	804	875	1,035	-3.5%	8.8%	18.3%
ด้ายฝ้ายและเส้นใยประดิษฐ์	439	465	540	681	5.9%	16.1%	26.1%
เส้นใยประดิษฐ์	224	247	292	416	10.3%	18.2%	42.5%
เคหะสิ่งทอ	150	153	182	228	2.1%	19.3%	24.9%

ในปี 2548 คาดว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มจะมีแนวโน้มการขยายตัวการส่งออกเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการยกเลิกโควตาส่งออกที่เริ่มใช้ตั้งแต่ 1 มกราคม 2548 ซึ่งมีผลให้ผู้ประกอบการทำการแข่งขันทางการผลิตเพื่อผลิตสินค้าให้ได้คุณภาพตามที่ลูกค้าต้องการ

ตลาดที่ไทยมีการส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มสูงสุด คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา รองลงมาคือ สหภาพยุโรป กลุ่มประเทศอาเซียน ญี่ปุ่น สหราชอาณาจักร และจีน ตามลำดับ โดยในปี 2547 มีมูลค่าการส่งออกทั้งหมดเพิ่มขึ้นจากปี 2546 ร้อยละ 17.10 โดยมีการส่งออกไปสหรัฐอเมริกามากที่สุด คือ 2,083 ล้านเหรียญสหรัฐ แต่เมื่อคิดเป็นอัตราการขยายตัวเมื่อเทียบกับปี 2546 มีเพียง 11.47 % ในขณะที่การส่งออกไปยังประเทศจีนแม้จะมียอดส่งออกน้อย แต่ก็มีอัตราการขยายตัวการส่งออกเพิ่มมากที่สุดคือ 47.83% รองลงมาคือกลุ่มประเทศอาเซียน ดังนั้น ในปี 2548 การส่งออกไปประเทศจีนมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น

ตารางที่ 4 ตลาดส่งออกสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มไทย

หน่วย : ล้านเหรียญสหรัฐ

ตลาด	2546	2547	อัตราการขยายตัว
สหรัฐอเมริกา	1,869	2,083	11.47%
สหภาพยุโรป	1,018	1,194	17.31%
อาเซียน	540	657	21.64%
ญี่ปุ่น	373	430	15.30%
สหราชอาณาจักร	251	295	17.48%
จีน	180	266	47.83%
โลก	5,467	6,402	17.10%

2.3 แหล่งผลิต

การทอผ้าพื้นเมืองในแต่ละจังหวัดของภาคเหนือ มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของท้องถิ่น ทั้งกรรมวิธีการการผลิต รวมทั้งลวดลาย สีสันบนผืนผ้า ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อทางวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ผสมผสานค่านิยมในสังคมที่สืบทอดมาจากชุมชนต้นกำเนิดดังนี้

1. จังหวัดเชียงใหม่

การทอผ้าของจังหวัดเชียงใหม่เป็นวัฒนธรรมที่ผสมผสานของชนกลุ่มน้อยในอดีต จึงมีเรื่องราวที่น่าสนใจ ในอดีตชาวเชียงใหม่จะมีที่ทอผ้าเกือบทุกบ้านเพื่อทอผ้าไว้ใช้เอง โดยมีเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไป จุดเด่นของผ้าพื้นเมืองของชาวเชียงใหม่แบ่งได้เด่นชัดมาก พบการทอผ้าฝ้ายทอมือที่ย้อมสีธรรมชาติและสีเคมี นอกจากนี้ยังมีไหม ไหมประดิษฐ์มัดหมี่ วัตถุดิบที่นิยมใช้เป็นส่วนใหญ่คือ ฝ้าย ใบกล้วยง เส้นด้ายฝ้ายส่วนหนึ่งจะผลิตเอง โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย การฉีดเมล็ด การตีฟู การปั่นเป็นเส้นด้ายด้วยอุปกรณ์พื้นบ้าน ซึ่งเส้นด้ายฝ้ายที่ได้จะไม่เสมอกันตลอดเส้น เมื่อนำมาทอเป็นผืนผ้าจะเกิดพื้นผิวที่ขรุขระของเส้นด้ายฝ้าย พันธุ์ฝ้ายพื้นเมืองที่นิยมปลูกมี 2 พันธุ์ คือ ฝ้ายสีขาวและฝ้ายสีดุน และเส้นด้ายฝ้ายสำเร็จส่วนใหญ่จะมีการจัดซื้อจากร้านค้าในตัวเมืองเชียงใหม่

การทอผ้าของจังหวัดเชียงใหม่ทอกันแทบทุกอำเภอยกเว้นอำเภอสารภี ผ้าที่ทอมีทั้งผ้าทอเป็นผืนยาวติดต่อกันเพื่อขายเป็นผ้าเมตร และผ้าที่ทอสำเร็จเป็นผืน ได้แก่ ผ้าซิ่น ผ้าปูเตียง ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ย่าม และตุ่ง เป็นต้น

ผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นที่รู้จัก ได้แก่

★ ผ้าซิ่นตีนจกอำเภอแม่แจ่ม ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมที่เป็นมรดกตกทอด ลวดลายบนผืนผ้าเกิดจากกรรมวิธีการจก วิธีการสอดหรือควักเส้นฝ้ายสีต่าง ๆ ที่พุ่งสลับกันเพื่อให้เกิดเป็นรูปและลวดลายต่าง ๆ โดยใช้ขนเม่น นิ้วมือ หรืออุปกรณ์ที่มีลักษณะปลายแหลมเป็นเครื่องมือในการสอดนับด้ายเส้นยืน แล้วยกขึ้นสอดใส่ด้ายเส้นพุ่งพิเศษเข้า

ไปทำให้เกิดลวดลายเฉพาะจุดหรือเป็นช่วง ๆ สามารถสลับสีลวดลายได้หลากหลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งแสดงออกถึงความเพียรพยายามและความละเอียดประณีตของผู้ถักทอ ซิ่นตีนจกแม่แจ่มมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชีวิตของสตรีแม่แจ่มทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย สตรีแม่แจ่มทุกคนจะต้องมีซิ่นตีนจกอย่างน้อยคนละ 1 ผืน ผ้าซิ่นดังกล่าวจะประกอบด้วย 3 ส่วนคือ **ส่วนหัวซิ่น** คือส่วนบนสุดจะเป็นสีขาวหรือแดง **ส่วนตัวซิ่น** อยู่ตรงกลาง และ **ส่วนตีนซิ่น** จะทอลายจกซึ่งเป็นลายโบราณบนพื้นสีแดง เป็นลวดลายที่ประณีตสวยงาม ทางอำเภอแม่แจ่มจะจัดงานผ้าซิ่นตีนจกเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนกุมภาพันธ์

★ ผ้าเขียนเทียนม้งดอยปุย การผลิตจะใช้เส้นใยจากต้นกล้วยหรือมะม่วง เป็นการผลิตด้วยมือทุกขั้นตอนนับตั้งแต่ผลิตเส้นใย ทอเป็นผืนผ้า และเขียนด้วยลวดลายเอกลักษณ์โบราณของชาวม้งลงบนผืนผ้า แล้วจึงนำไปย้อมด้วยพืชที่ให้สี เช่น คราม ห้อม เป็นต้น

★ ผ้าทอกระเหรี่ยงดอยเต่า การผลิตจะใช้เส้นด้ายฝ้ายและย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งลักษณะของผ้าทอจะเป็นผ้าหน้าแคบ หน้ากว้างไม่เกิน 20 นิ้ว การทอใช้กี่เอว โดยลักษณะการทอจะใช้ฝ้ายโยงเส้าหรือรื้อบ้าน และโยงเข้ากับเอวของผู้ทอ ลายผ้าเอกลักษณ์ของชุมชนมี 7 ลาย ได้แก่ ลายเกร็ดเต่า ลายไก่อหรือลายเกย ลายขึ้นแสลง ลายมุก ลายสอง ลายดีดอกน้อย ลายดีดอกใหญ่

★ ผ้าฝ้ายทอมือ (Hand – woven) เป็นผ้าทอที่ผลิตจากฝ้ายพันธุ์พื้นเมืองที่ผู้ผลิตปั่นเส้นด้ายเองด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน และนิยมย้อมสีเส้นด้ายด้วยวัสดุธรรมชาติตามวิธีการย้อมแบบโบราณ โดยใช้สีที่ได้จากต้นไม้และสมุนไพรต่าง ๆ ผ้าฝ้ายทอมือ มีทั้งที่ทอเป็นผ้าพื้นสีเดียวที่เป็นสีเดิมของฝ้ายหรือสีย้อมสีเดียวหรือย้อมหลาย ๆ สี ย้อมมัดหมี่สายฝนแล้วทอเป็นผืนยาวติดต่อกันไป เป็นผ้าที่ผลิตกันมากและขายดีของจังหวัดเชียงใหม่

2. จังหวัดเชียงราย

จังหวัดเชียงรายมีต้นกำเนิดของวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีทั้งคนท้องถิ่นพื้นเมืองเดิมและกลุ่มชนที่อพยพเข้ามาอาศัยซึ่งมีหลากหลายชาติพันธุ์ ฉะนั้นการทอผ้าพื้นเมืองจึงมีความหลากหลายทั้งรูปแบบ และลวดลายที่บ่งบอกได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชนกลุ่มใด ผ้าทอส่วนใหญ่จะเป็นฝีมือของชาวไทลื้อ ที่อพยพมาจากสิบสองปันนา โดยเดินทางผ่านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เมื่อประมาณ 200 ปีที่ผ่านมา มีลวดลายที่ทอด้วยเทคนิคการทอ “เกาะ” หรือ “จก” 2 – 3 แถวบนตัวขึ้น และมีการย้อมสีเส้นด้ายจากสีธรรมชาติและสีวิทยาศาสตร์

แหล่งผลิตผ้าทอของเชียงราย ได้แก่ อำเภอเมือง แม่สาย แม่สรวย เวียงเชียงรุ้ง พาน พญาเม็งราย เชียงของ เวียงแก่น แม่ฟ้าหลวง แม่จัน เทิง แม่ลาว เวียงป่าเป้า เชียงแสน ขุนตาล เวียงชัย ป่าแดดและกิ่งอำเภอดอยหลวง

ผ้าทอที่ผลิตมากในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าชิ้น ผ้าสไบ ผ้าเบี่ยง ผ้าเช็ด (สำหรับพาดไหล่ด้านซ้ายของผู้ชายไทลื้อ) ผ้าโพกศีรษะ ปลอกหมอน ผ้าปูที่นอน ผ้าเหลบ ผ้าม่าน ผ้ารองจาน ผ้ารองแก้วน้ำ ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุม ย่อม กระเป๋า และตุ่ง

ลวดลายที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ลายจันทร์แปดกลีบ ลายกลีบดอกบัว ลายดอกหมากล้าน ลายกระบี่ (แมลงปอ) ลายช้าง ลายนก ลายดอกจัน ลายกระรอก ลายม้า ลายนก ลายแซง ลายน้าตก ลายก้านคอควาย

ผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์และเป็นที่รู้จัก ได้แก่

เสื้อปัก เป็นเสื้อของผู้หญิงไทยลื้อแบบดั้งเดิมในสิบสองปันนา ลักษณะเป็นเสื้อสี่ครามเข้มรัดรูป เหวลอยชายเสื้อยกลอยขึ้นทั้งสองข้าง มีสาคหน้าเฉียงป้ายข้างผูกด้วยเชือกหรือผ้าแถบเล็กๆ ตรงมุมด้านซ้ายหรือขวาของลำตัว หรือแผ่นเงินดุนลายเกี่ยวไว้ให้สวยงาม นิยมแต่งสาบเสื้อด้วยการขลิบด้วยผ้าแถบสีต่างๆ ประดับด้วยกระดุมเงินเล็กๆ เรียงกัน

ชิ้นเชียงแสน เป็นผ้านุ่งของผู้หญิงที่อยู่อำเภอเชียงแสนในอดีตคู่กับเสื้อปัก เป็นผ้าที่ทอด้วยลายขีดแทรกในบางส่วน มีลักษณะคล้ายผ้าจังหวัดน่าน มีการจัดวางโครงสร้างของลายขวางเป็นระยะๆ ด้วยสีต่างๆ เช่น สีดำ สีคราม ด้วยเทคนิคการทอสองตะกอลสลับลายขีดสานธรรมดา ตามแต่จะเห็นว่าสวยงาม ช่วงบนของตีนชิ้นจะนิยมใช้ฝ้าย 2 สีนำมาม้วนเข้าด้วยกันเป็นเส้นพุ่ง สีพื้นส่วนใหญ่จะใช้สีแดงตีนดำใหญ่

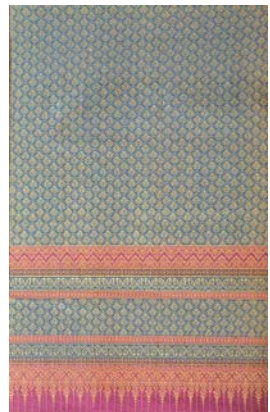
3. จังหวัดลำพูน

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดที่เล็กและเก่าแก่ที่สุดในภาคเหนือ การทอผ้าของจังหวัดลำพูนจะมีลักษณะเฉพาะและแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ที่ลวดลายการทอ มีความสวยงามและสื่อถึงความเป็นท้องถิ่น การทอผ้าที่มีชื่อเสียงมากในจังหวัดลำพูน คือ การทอผ้ายกดอกที่มีลวดลายที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ แหล่งผลิตผ้าทอ ได้แก่ อำเภอเมือง แม่ทา บ้านโฮ่ง ลี้ ห้วยช้าง ป่าซาง และบ้านธิ การทอในอดีตจะเป็นการทอผ้าฝ้ายยกดอก แต่ต่อมาในระยะหลัง เริ่มมีการทอโดยใช้เส้นไหม เราจึงเรียกว่า “ผ้าไหมยกดอกลำพูน” แต่เดิมที่จังหวัดลำพูนไม่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อสาวไหมเอง เนื่องจากความเชื่อทางศาสนาที่เชื่อว่าการฆ่าสัตว์เป็นบาป จึงไม่มีใครเลี้ยงไหมเพื่อสาวไหมเอง แต่จะซื้อจากจังหวัดอื่นที่มีการทำเส้นไหม เช่น จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนการทอผ้าฝ้าย ในปัจจุบันจะเป็นการทอผสมกันระหว่างเส้นฝ้ายธรรมชาติและฝ้ายสังเคราะห์ เนื่องจากเส้นฝ้ายที่ได้จากธรรมชาติจะไม่ย้อมสี ทำให้ไม่เห็นลวดลายที่ชัดเจนหลังจากที่มีการทอยก จึงต้องมีการย้อมเส้นฝ้ายเพื่อทำให้เกิดสี แต่ขั้นตอนในการที่จะทำให้ฝ้ายติดสีในอดีตจะใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ

ซึ่งมีขั้นตอนค่อนข้างยุ่งยาก ผ้าที่ย้อมสีจากธรรมชาติหลังจากใช้ไปนานๆ สีที่ย้อมจะซีด จึงมีการเปลี่ยนแปลงมาใช้สียุทศาสตร์ เนื่องจากสีจะมีความคงทน และสามารถย้อมได้หลายสี รวมถึงเลือกใช้ไหมสังเคราะห์แทน

ผ้าทอของจังหวัดลำพูนมีการทอผ้าพื้น ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ผ้าปูโต๊ะ และ ผ้าซิ่น เป็นต้น เอกลักษณะผ้าทอจังหวัดลำพูน คือ ผ้ายกดอก ซึ่งเป็นผ้าที่มีลักษณะการทอด้วยการยกเส้นยืนเพื่อที่จะสอดเส้นพุ่งทำให้เกิดลวดลาย โดยใช้ดินเงินดินทอง ผ้ายกดอกแบ่งได้เป็น 2 ประเภทตามวัสดุที่ใช้ในการผลิต ได้แก่ ผ้าไหมยกดอกและผ้าฝ้ายยกดอก ซึ่งการทอจากวัสดุทั้ง 2 ประเภท มีลักษณะการใช้งานที่แตกต่างกัน ผ้าไหมยกดอกจะทอไว้สวมใส่ไปงานต่างๆ เช่น งานบวช งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น ส่วนผ้าฝ้ายยกดอกจะทอไว้สวมใส่อยู่บ้านหรือสวมใส่ทำงานบ้าน

ผ้าทอยกดอกลำพูนมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ ลายดอกพิกุล เป็นลายโบราณที่ทำกันมาตั้งแต่ดั้งเดิมและได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะถ้าเป็นผ้าไหมยกดอกจะมีความละเอียด ประณีตงดงามมาก เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าและความงดงามทางจิตใจของคนเหนือได้เป็นอย่างดี จนผ้าทอยก ดอกของบ้านแม่สาวบ้านตอง ได้รับรางวัลชนะเลิศการประกวดผ้าทอทั้งในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ

ลวดลายที่ใช้ทอ ได้แก่ ลายดอกพิกุลเล็ก ,ลายดอกพิกุลใหญ่ ,ลายก้างปลา ,ลานต้นสน หรือในบางพื้น ก็จะมีการทอผสมกันหลายๆลาย

4. จังหวัดลำปาง

ลำปางหรือเขลางค์นคร เป็นเมืองที่มีรถม้าเป็นสัญลักษณ์ อดีตลักษณะการทอผ้าของชาวบ้าน จะเป็นรูปแบบของการทอผ้าเพื่อใช้ภายในครอบครัว ซึ่งจะเป็นรูปแบบของผ้าซิ่น ยาม ผ้าที่มีรูปแบบง่าย ๆ ชาวบ้านจะทอผ้าโดยใช้ทอ ซึ่งเป็นอุปกรณ์การทอแบบดั้งเดิม ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2480 จึงมีการทอผ้าโดยใช้กี่กระตุก ซึ่งมีลักษณะการทอผ้าแบบชาวจีนที่สามารถทอผ้าได้รวดเร็วกว่า กว้างกว่าและยาวกว่าที่พื้นเมือง แหล่งผลิตผ้าทอของลำปาง มีแหล่งผ้าทอกระจายตามอำเภอต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมือง ห้างฉัตร เกาะคา แม่ทะ แม่มาะ สบปราบ เจริมงาม เมืองปาน วังเหนือ แม่พริก เกิน งาว แจ้ห่ม โดยมีแหล่งผลิตที่สำคัญดังนี้

บ้านนายาบ การทอผ้าในหมู่บ้านได้รับการสอนจากครูฝึกที่มาจากจังหวัดแพร่ ลวดลายผ้าตีนจกจึงเหมือนของจังหวัดแพร่ มีความกว้าง 12 นิ้ว และความยาว 70 นิ้ว ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของลวดลายและเวลาในการทอ ไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปส่งเสริมหรือช่วยเหลือ อาจจะเป็นเพราะห่างไกลจากเมืองมาก ด้านการลงทุน ชาวบ้านจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

บ้านหลวง สำนักพัฒนาอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรม กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้ส่งครูมา พัฒนาการทอผ้าชาวม้าลายเขลางค์นครให้เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดลำปาง ผ้าชาวม้าเนื้อนิ่ม ลายเส้น ซึ่งเกิดจากการนำเอาเศษด้ายสีต่างๆ มาทดลองทอ ต่อมาได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลาย วัดดุดิบที่ใช้เป็นฝ้ายกับไหมโทะเพื่อให้เกิดความอ่อนนุ่มเมื่อนำมาทอเป็นผ้าชาวม้าแต่ย้อมด้วยสียุทศาสตร์

ในจังหวัดลำปางมีศูนย์ศิลปาชีพในพระบรมราชินูปถัมภ์ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ 2 แห่ง ได้แก่ โครงการพัฒนาบ้านแม่ต้า ตำบลเสริมซ้าย อำเภอเสริมงาม และโครงการพัฒนาบ้านทุ่งจี้ ตำบลทุ่งกว๋าว อำเภอเมืองปาน ได้ช่วยเหลือและส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพ มีความเป็นอยู่ดีขึ้น

โดยมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ กรุงเทพฯ จัดหาวัตถุดิบส่งมาให้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นด้ายสังเคราะห์ย้อมสีวิทยาศาสตร์ นอกจากนี้ก็มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมสาวไหมเองอีกด้วย สมาชิกทอผ้าพื้นเสร็จจะส่งกลับมาที่ศูนย์ศิลปาชีพ บางช่วงจะทอผ้าลวดลายอื่นๆ ได้แก่ ลายหงส์คู่ ลายน้าเต่า ลายดอกอัญชัญ และลายไทยประยุกต์ ที่ได้รับการสอนจากวิทยากรของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ทำการทอโดยใช้กี่กระตุก ทอเป็นผ้าพับผืนยาวเป็นผ้าลายดอก และผ้าพื้น (ขนาดความกว้าง 1 เมตร ยาว 4 เมตร)

5. จังหวัดแพร่

แพร่เป็นจังหวัดที่มีภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ทิศ มีที่ราบอยู่ตอนกลางของจังหวัด แบ่งการปกครองออกเป็น 8 อำเภอ มีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในครอบครัวและหัตถกรรมกระจายอยู่ในหลายอำเภอ แหล่งผลิตผ้าทอของจังหวัดแพร่ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอร้องกวาง อำเภอลอง อำเภอสูงเม่น อำเภอเด่นชัย อำเภอสอง อำเภอวังชิ้น และอำเภอหนองม่วงไข่

ผ้าทอเมืองแพร่เป็นผ้าทอพื้นเมืองที่ช่างทอผ้าชาวบ้านในเมืองแพร่ได้คิดสร้างสรรค์ขึ้นโดยการนำวัตถุดิบที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นมาใช้ในการทอผ้า โดยส่วนใหญ่มุ่งผลิตขึ้นมาเพื่อใช้สอยในครอบครัว และเมื่อเหลือใช้จึงนำไปแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นอื่นๆ หรือนำไปจำหน่าย

ปัจจุบันมีการรวมกลุ่มทอผ้าเพื่อจำหน่ายได้ดีขึ้น มีการขยายตลาด พัฒนาสีสรร ลวดลาย และดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ผ้าทอที่เป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วไป คือ ผ้าตีนจกของอำเภอลอง เสื้อหม้อห้อม ช่างทอผ้าชาวแพร่ส่วนใหญ่นิยมทอผ้าฝ้ายมากกว่าผ้าไหม ผ้าจากเมืองลงในอดีตส่วนใหญ่เป็นการทอเพื่อทำเป็นเชือกผู้งหรือตีนช้น ซึ่งเมื่อนำมาต่อกับตัวช้นจึงเรียกว่าช้นตีนจก

การทอผ้าตีนจกของช่างทอผ้าชาวเมืองลอง ในอดีตเป็นการทอผ้าด้วยกี่หรือหูกทอผ้าแบบพื้นเมือง และทำลวดลายบนผืนผ้าโดยใช้ชนเม่นหรือไม้ไผ่ที่ทำปลายให้แหลม จกด้วยด้ายเส้นยืนจากด้านหลังของผ้า การทอด้วยวิธีดังกล่าวจะต้องอาศัยฝีมือ ความชำนาญ และความอดทนของช่างทอผ้าจึงจะได้ผ้าที่สวยงาม เทคนิคการทอผ้าตีนจกแบบโบราณ ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แต่มีช่างทอผ้าเพียงไม่กี่คนที่สามารถทอผ้าด้วยวิธีนี้ได้ เนื่องจากความยากของการทอและต้องใช้เวลานานกว่าที่จะทอได้แต่ละผืน ราคาของผ้าจึงแพงหาตลาดได้ยาก ช่างทอผ้าตีนจกเมืองลองโดยทั่วไปจึงไม่นิยมทอด้วยเทคนิคแบบโบราณนี้แต่ใช้วิธีทอพุ่งธรรมดา ซึ่งทำให้ด้านหลังของผ้าไม่เรียบเหมือนวิธีเก่า

การทอผ้าตีนจกด้วยเทคนิคสมัยใหม่ ได้ใช้อุปกรณ์ช่วยในการทอรวดเร็วเพื่อให้สามารถทอได้รวดเร็วขึ้น อุปกรณ์นี้เรียกว่า “เขา” ใช้ในการเก็บลวดลายของผ้าทอตีนจกที่ต้องการจะนำไปทอเข้าพิมพ์แต่ละเครือ ซึ่งจะมีลวดลายสำเร็จอยู่บนชุดพิมพ์ที่จะนำไปประกอบบนกี่ การทอจะใช้วิธีการยกเขาเพื่อจะทำให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ โดยใช้การจกด้วยเส้นยืนด้วยขนเม่นหรือไม้แหลมเพียงบางส่วน

ผ้าหม้อห้อม เป็นชื่อผ้าย้อมพื้นเมืองสีกรมท่าที่สร้างชื่อเสียงให้กับเมืองแพร่มานานแล้ว ในอดีตผ้าหม้อห้อมเป็นผ้าฝ้ายทอมือที่นำดอกฝ้ายขาวมาทำเป็นเส้นใยแล้วทอด้วยกี่พื้นเมืองเป็นผ้าพื้นสีขาว หลังจากนั้นจึงนำไปตัดเย็บให้เป็นเสื้อแบบต่างๆ กางเกงสะดอ แล้วจึงนำมาย้อมในน้ำห้อม ที่ได้จากการหมักต้นห้อมเอาไว้ ในหม้อ ในปัจจุบันมีการทอผ้าด้วยกี่แบบพื้นเมืองน้อยลงทำให้ผ้าทอมีราคาแพง ในการตัดเย็บเสื้อผ้าหม้อห้อมจึงมีการใช้ผ้าดิบจากโรงงานตัดเย็บ ย้อมด้วยน้ำห้อมธรรมชาติหรือสีหม้อห้อมวิทยาศาสตร์

ผ้าหม้อห้อมเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาวเมืองแพร่ ซึ่งจะเห็นได้จากชุดการแต่งกายพื้นเมืองของชาวแพร่จะนิยมสวมใส่เสื้อผ้าหม้อห้อม โดยการแต่งกายของชาวยุโรปนิยมสวมเสื้อหม้อห้อมคอกลม แขนสั้น ผ่าอกติดกระดุมหรือใช้สายมัด ลักษณะคล้ายเสื้อกุยเฮงของชาวจีน และกางเกงหม้อห้อมขากวียใช้ผ้าขาวม้ามัดเอว

การย้อมผ้าหม้อห้อม

การตากเสื้อผ้าหม้อห้อมในที่ร่มก่อนจะนำมาตัด
แล้วจึงนำออกมาตากแดดจัดๆ

ส่วนการแต่งกายพื้นเมืองของผู้หญิงเป็นเสื้อผ้าหม้อห้อมคอกลมแขนยาวทรงกระบอก ผ่าอกติดกระดุม และสวมผ้าถุงที่เรียกว่า “ซิ่นแฮล” ชาวพื้นเมืองในภาคเหนือตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนิยมใช้เสื้อผ้าหม้อห้อมที่มาจากเมืองแพร่ และถ้าพูดถึงหม้อห้อมก็ต้องเป็นหม้อห้อมแพร่เท่านั้น ชื่อเสียงของผ้าหม้อห้อมเมืองแพร่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากมีคุณภาพ ความคงทนของเนื้อผ้าและสีหม้อห้อมที่ใช้ย้อมผ้า ตลอดจน

รูปแบบเรียบง่ายสะดวกต่อการสวมใส่ได้ในหลายโอกาส ปัจจุบันแหล่งผลิตเสื้อผ้าหม้อห้อมที่บ้านทุ่งโฮ้ง จะเป็นแหล่งผลิตที่ใหญ่และมีชื่อเสียงของจังหวัดแพร่

ชั้นแห้วเมืองแพร่ คำว่าแห้วในภาษาถิ่นหมายถึง สีดำหรือสีครามเข้ม ชั้นแห้วเป็นชั้นที่ต่อเอาซึ่งในอดีตนิยมใช้ผ้าสีขาวต่อ ในขณะที่ตัวชั้นส่วนใหญ่มีสีดำ มีแถบแดงใหญ่คาดและมีแนวซึ่งเป็นเส้นสีแดงเล็กๆ สลับกับเส้นสีดำในส่วนที่อยู่ด้านบนและบริเวณเชิงผ้าชั้น แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการทอ นับได้ว่าชั้นแห้วเป็นชั้นที่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างจากชั้นก้านคอควายของชาวลำปาง ซึ่งมีเอกลักษณ์ค่อนข้างใกล้เคียงกัน

6. จังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นแหล่งรวมกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย อาทิเช่น ไทยวน ไทลื้อ ลัวะ ม้ง บลาบรี (เผ่าตองเหลือง) ผ้าทอพื้นเมืองของจังหวัดน่านมีทั้งผ้าที่ทอขึ้นโดยชาวเมืองดั้งเดิมและผ้าทอที่มาจากแหล่งอื่นสืบเนื่องจากความสัมพันธ์ของประชากรในท้องที่ ซึ่งมีความงดงามและได้รับการยอมรับมากโดยเฉพาะผ้าทอไทลื้อ เทคนิคที่ใช้จะทอด้วยการ “ขัด” โดยใช้ด้ายสีแดงและสีครามบนพื้นผ้าสีขาว อาทิเช่น ผ้าหม้อ ผ้าปูที่นอน ผ้าเช็ดหน้า ผูก ผ้าพาดบ่าของผู้ชาย และตุ่ง เป็นต้น ลายที่เป็นที่นิยมมากในกลุ่มไทลื้อ คือ ลายนกยูง ม้า และช้าง ลักษณะถุงยามแบบไทลื้อจะเป็นสีแดงมีลายทางเล็ก ๆ สีเหลืองสลับ ส่วนเสื้อผู้หญิงไทลื้อจะเย็บด้วยผ้าฝ้ายสีดำหรือครามนิยมตกแต่งสาบเสื้อด้วยผ้าที่มีลวดลายจกหรือผ้าดินแบบจีน

ผ้าชั้นพื้นบ้านของจังหวัดน่าน เป็นผ้าทอพื้นบ้านที่ได้รับการยอมรับมากถึงความงดงามและมีเอกลักษณ์ โดยมีลักษณะการทอเป็นลายขวางลำตัวอยู่ตรงกลางของตัวชั้น ตีนชั้นมักจะเป็นสีพื้น ทั้งชั้นนุ่งอยู่กับบ้านและชั้นสำหรับนุ่งในงานพิธี ผ้าชั้นพื้นเมืองที่มีลักษณะเด่น ๆ ของจังหวัดน่าน ได้แก่ ชินม่าน ชินน่าน ชินป่อง ชินลัวะ ชินคำเคิบ และชินตา

ชินม่าน มีลักษณะที่เด่นคือ มีบ้านทอเป็นริ้วใหญ่ สลับสีไม่เกิน 3 สี นิยมใช้สีดำ สีแดง สีชมพู สีม่วง จะใช้ด้ายสีเข้ม หรือสีอ่อนก็ได้ แต่ปลายชั้นที่เรียกกันว่า “ตีนชั้น” จะต้องมีสีแดงทอเป็นบ้านใหญ่ ที่ต่อจากตีนชั้นขึ้นไปจะใช้สีน้ำเงินเข้มหรือสีม่วงเพียงสีเดียว และคั่นด้วยริ้วไหมเงินไหมทองทอสลับทั้งผืน ถ้าขอบสีทองก็จะทอคั่นด้วยไหมทองดูงามวาวระยับทั้งผืน

ชินป่อง มีลักษณะเด่นคือ ทอเป็นริ้วเล็กสลับลายมุก แล้วมีคั่นด้วยริ้วไหมเงินหรือไหมทอง ต่อริ้วคั่นด้วยเส้นด้ายสีพื้นชนิดเส้นเดียว จากนั้นก็ใช้ด้ายทอสลับสี เป็นริ้วเล็กๆ เสมือนกับแยกกลุ่มเส้นไหมออกเป็น 2 ตอน การทอสลับกันเป็นคั่นๆ หรือป่อง จึงเรียกว่าชินป่อง และชินป่องนี้มีลายละม้ายคล้ายชินตาเหลื้มเพียงแต่ใช้ไหมเงินหรือไหมคำ ทอสลับริ้วเล็กริ้วใหญ่ สีสลับนั้นเป็นสีเดียวกันทั้งผืน เช่นพื้นแดง พื้นเขียว พื้นสีน้ำเงิน พื้นสีน้ำตาล สลับลายมุก เป็นต้น

ชินลัวะ เป็นการทาลวดลายลัวะด้วยมือคล้ายลายน้ำไหล บางครั้งลัวะเป็นรูปสัตว์ เช่น กระต่าย คั่นลายลัวะเป็นลายเก็บมุกลายใหญ่

ลายทอผ้าที่สลับกับลายริ้วสีต่างๆ ที่เรียกกันว่า ลายมุกนั้นมีลักษณะการทอคล้ายผ้าลายขิดของภาคอีสาน เพียงแต่เรียกต่างกัน ในภาคอีสานเรียกลายขิด แต่ชาวน่านเรียกว่าลายมุก เช่น มุกดอกเป่า มุกลายดอกหมาก มุกลายข้าวลีบ เป็นต้น

ชินม่าน

ชินป้อง

ชินคำเคิบ

ชินคำเคิบ เป็นผ้าชินที่ทอแบบเก็บชิด โดยใช้ด้ายสีต่างๆ สอดแทรกไปกับเส้นพุ่งตลอดทั้งผืน ลวดลายในผ้าชินคำเคิบจะมีลวดลายที่มีขนาดเล็กนิยมต่อตีนจกทอด้วยด้ายทอง แต่บางผืนอาจจะไม่ต่อตีนชินก็มี ทอในลักษณะผ้าพื้นแบบธรรมดาพื้นเรียบๆ

ผ้าวัฒนธรรม ผ้าเหลบ เป็นผ้าประเพณีใช้เป็นผ้าปูให้พระใหม่ในพิธีบวช คนที่มีลูกชาย พอโตขึ้นแม่ก็จะเตรียมทอผ้าเหลบไว้ให้ลูกชายได้ใช้ในพิธีบวช ถือเป็นอานิสงส์ ของผู้ทำหรือผู้บวช ปัจจุบันถูกแปรเป็นผ้าโชว์ ผ้าปูโต๊ะ เพราะไม่มีความรู้ในการใช้ผ้าแต่ละชนิด

ผ้าลายน้ำไหล เป็นการทอที่ใช้เทคนิค “เกาะ” หรือ “ล้วง” ที่ทำให้เกิดลวดลายโดยใช้ด้านเส้นพุ่งธรรมดาหลายสีพุ่งย้อนกลับไปมาเป็นช่วง ๆ ด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดาแต่มีการเกาะเกี่ยวและผูกเป็นห่วงรอบด้วยเส้นยืนเพื่อยึดเส้นพุ่งแต่ละช่วงไว้ การทอแบบนี้ทำให้เกิดลายที่มีลักษณะคล้ายสายน้ำไหล เรียกว่า “ผ้าลายน้ำไหล” ก็เป็นผ้าที่มีชื่อเสียงของจังหวัดน่านด้วย

7. จังหวัดพะเยา

จังหวัดพะเยามีชื่อเรียกว่า พยาว ภูกามยาว ภูยาว หรือดอยด้วน ซึ่งเป็นเพื่อกเขาทอดยาวจากทิศเหนือลงใต้ เริ่มตั้งแต่อำเภอกพานต่อเนื่องลงถึงใจกลางเมือง มีชาวไทลื้อเป็นพลเมืองกลุ่มใหญ่ที่อพยพมาจากสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ตอนใต้ของสาธารณรัฐประชาชนจีนมาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงม่วนและเมืองเชียงคำ จ.พะเยา และได้นำเครื่องมือทอผ้ามาทำสืบต่อจนถึงปัจจุบัน แหล่งผลิตผ้าทอของพะเยา ได้แก่ อำเภอเมือง จุน เชียงม่วน ปง ภูซาง เชียงคำ แม่ใจ ดอกคำใต้ และภูกามยาว

ชาวไทลื้อนิยมทอผ้าซิดเพื่อนุ่งห่มและเป็นของใช้ในครัวเรือน อาทิ ผ้าซิ่น ผ้าเช็ดหน้า ผ้าพาดบ่าผู้ชาย ผ้าห่ม ผ้าปูที่นอน พูก หมอน ผ้าปูโต๊ะ ถุงย่ามและตุ้ง ลายที่เป็นที่นิยม คือลายนกยูง ม้าและช้าง ผ้าไทลื้อมักใช้วิธีการทอผ้าแบบลัว้ง คือการใช้เส้นด้ายพุ่งหลายสีเป็นช่วงๆ เกี้ยวและผูกเป็นห่วงรอบด้ายเส้นยืน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับเนื้อผ้าตามลวดลายที่กำหนด และลายที่ละเอียดซับซ้อนก็สามารถทอได้ด้วยวิธีนี้

ผ้าลายน้ำไหล คือการทอด้วยวิธีการทอแบบลัว้งโดยใช้ผ้าสีต่างๆ ซึ่งม้วนอยู่ในกระสวย (หลอดไม้ไผ่ อันเล็กๆ ใช้ลัว้ง) สอดขึ้นลงให้ไหลไปในทางเดียวกันไล่ระดับไปเรื่อยๆ โดยนิยมทอเป็นชิ้น ผ้าลายน้ำไหลเป็นลายที่ทอกันในยุคหลังประมาณ 80-100 ปี ซึ่งสันนิษฐานกันว่าอาจจะพัฒนามาจากลายผ้าของชาวไทลื้อ ลายผ้าลายน้ำไหล สมัยแรกๆ นิยมใช้ไหมเงินและไหมคำทอค้นลายผ้าตรงส่วนที่เป็นรอยหยักของกระแสน้ำ ปัจจุบันมีการพัฒนาลายน้ำไหลไปในรูปแบบต่างๆ เช่น ลายน้ำไหลสายรุ้ง ลายจรวด ลายดอกไม้ ลายธาตุ ลายกัง ลายใบมีด เป็นต้น ผ้าซิ่นของชาวไทลื้อที่อำเภอเชียงคำ จะทอแบบเกาะเป็นลายขวางกว้างประมาณครึ่งนิ้ว มีลายค้นตกแต่งที่เรียกว่า “ลายดอกผักแว่น” เรียกชิ้นชนิดนี้ว่า “ซิ่นเมืองสิน”

ในปัจจุบันชาวไทลื้อหันมาใส่เสื้อผ้าตามสมัยนิยมกันหมด จะมีก็แต่ผู้สูงอายุบางคนก็ยังสวมเสื้อปักและนุ่งซิ่นอยู่ นอกจากนี้ยังสามารถเห็นชาวไทลื้อแต่งชุดเสื้อปักและนุ่งซิ่นได้ในงานพิธีกรรมและเทศกาลสำคัญต่างๆ นอกจากนี้สตรีชาวไทลื้อมักจะทอผ้าฮ่า และเมื่อถึงเวลาเตรียมตัวแต่งงานนั้นผู้หญิงจะเตรียมเครื่องนอนเพื่อใช้ในครอบครัวใหม่ จัดเตรียมผ้าเป็นของไหว้ญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายด้วยเช่นกัน ในช่วงเทศกาลทางพุทธศาสนา สตรีไทลื้อจะทอตุ้ง (ธง) ผ้าจีวร ผ้าเช็ดหลวง ผ้าเช็ดน้อย หรือผ้าห่อคัมภีร์ (ซึ่งปัจจุบันหายากมากเพราะทอน้อยลง) เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ส่วนสีที่ใช้ในการทอผ้าแบบนี้นิยมใช้สีแดง ดำ ขาว ซึ่งทำให้เห็นลวดลายเด่นชัดขึ้น

8. จังหวัดแม่ฮ่องสอน

จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายของชาติพันธุ์ ซึ่งมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี ภาษาพูด และการแต่งกายเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปแต่ละชาติพันธุ์ ประชากรดั้งเดิมของจังหวัดแม่ฮ่องสอนเป็นชาวไทยใหญ่ หรือที่เรียกว่า “ชาวไต” นอกจากนี้ยังมีชาวเขาเผ่าต่างๆ อีก 5 เผ่า ได้แก่ กะเหรี่ยง ม้ง ลัวะ มูเซอ ลีซอ ชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมากที่สุด ปัจจุบันได้มีประชากรจากจังหวัดต่างๆ อพยพเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากขึ้น พร้อมทั้งนำเอาความเป็นอยู่ วัฒนธรรมจากแหล่งต่างๆ เข้ามาด้วย จึงทำให้ชนบทรอบเมืองแม่ฮ่องสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงและผสมผสานกัน แต่ยังคงเอกลักษณ์ของชาวไตไว้ในด้านภาษาพูดและการแต่งกาย

วัฒนธรรมประเพณีและสิ่งที่น่าสนใจในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ วัฒนธรรมประเพณีปีใหม่ มัดมือสู่ขวัญ ทำบุญบ้านและครอบครัว ทำบุญขอบคุณเจ้าป่าเจ้าเขา ฆ้องเวทดา ปู่ ยา ตายาย พ่อ แม่ ที่จากไปแล้ว การประกอบอาชีพเพื่อยังชีพทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ การดูแลและการจัดการธรรมชาติโดยวิถีของปากะญอ กิจกรรมที่น่าสนใจ คือเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนโดยชุมชน การพึ่งพาช่วยเหลือการลงแขก การข่มขี้ธรรมชาติ การทอผ้า การปักลวดลายต่างๆ บนผืนผ้า การต่อตะเข็บตามรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีความหมายลึกซึ้งที่ถ่ายทอดมาจากวิถีชีวิตของปากะญอ

การทอผ้าของแม่ฮ่องสอนจะทอด้วยกี่เอว ลักษณะผ้าเป็นผ้าหน้าแคบ ลวดลายบนผืนผ้าเกิดจากการทอและการปักด้วยด้ายสีต่าง ๆ เป็นรูปทรงต่าง ๆ ซึ่งลวดลายและการใช้สีเส้นด้ายสามารถบ่งชี้ถึงสถานภาพ

และลักษณะของผู้ใส่ และบ่งบอกถึงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละชนเผ่า เทคนิคโบราณในการทอผ้า เช่น การลงแป้งโดยจะใช้น้ำข้าวที่รินจากหม้อเวลาหุงข้าว การกันสีตกจะใช้ใบฝรั่งหรือน้ำขี้เถ้าผสมในสีที่ย้อม และการฟอกเส้นด้ายให้ขาวด้วยประจำดีควาย ซึ่งเทคนิคต่าง ๆ เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ วัตถุประสงค์เส้นด้ายฝ้ายมีการซื้อจากจังหวัดเชียงใหม่มาทำการย้อมสีเอง เป็นการย้อมสีจากธรรมชาติและสรีวิทยาศาสตร์ สิ่งที่น่าสนใจคือ การย้อมสีจากธรรมชาติ ที่มีการนำพืชเกือบทุกชนิดที่มีในท้องถิ่นมาทดลองและคัดเลือกเอาเฉพาะพืชชนิดที่ให้สีสวยงามและติดเนื้อผ้าดี เมื่อนำไปย้อมอย่างเช่น การย้อมด้วยแก่นยอป่าซึ่งจะให้สีแดง จะทำด้วยการนำเอาแก่นยอปามาสับให้เป็นชิ้นเล็กตากให้แห้งแล้วนำไปต้มประมาณ 30 นาที เอาลงมารองวางทิ้งไว้ให้เย็น นำด้ายที่ซื้อมาลงแช่น้ำที่เปียก ต้มไขมันออกให้เรียบร้อย แล้วเอาขึ้นบิดน้ำออกพอหมาดๆ หลังจากนั้นเอาลงไปย้อมในสีที่เตรียมไว้ เมื่อสีติดดีแล้วก็เอาไปล้างน้ำเปล่า 2-3 ครั้ง (ถ้าต้องการสีเข้มให้ย้อมซ้ำกันหลายๆ ครั้ง หรือต้มด้ายในสีย้อมจนสีแห้งขอบ) บิดพอหมาดๆ แล้วนำไปลงแป้งมันตากให้แห้ง แล้วนำไปปั่นเก็บเข้าหลอด เมื่อปั่นเสร็จแล้วก็ถึงขั้นตอนเข้าเครื่องเรียงด้าย แล้วจึงนำไปทอเป็นผืนผ้าที่สวยงาม (การย้อมด้วยพืชชนิดอื่นๆ ก็ทำในลักษณะเดียวกัน)

ลวดลายส่วนใหญ่จะสืบทอดลวดลายมาจากบรรพบุรุษ ลายประจำเผ่ากะเหรี่ยง ปักด้วยด้ายสีต่างๆ เป็นรูปสี่เหลี่ยมถือเป็นลายที่คนนับถือผีจะต้องมีเอาไว้ ลักษณะลวดลายที่เลียนแบบจากธรรมชาติ ได้แก่ ลายก่ (เป็นลวดลายบนชิ้นของผู้หญิงกะเหรี่ยงที่แสดงถึงความขยันขันแข็ง) ลายเม็ดผักชี ลายเม็ดบวบ ลายเม็ดผักทอง ลายเม็ดแตงโม ลายขนมตัดเมืองเหนือ ลายเถาว์ลย์ ลายฝ้ายบ้านกะเหรี่ยง ลายปีกไก่ ลายภูเขา ลายหอยแครงเล็ก

บ้านห้วยหอม มีการทอผ้าจากขนแกะมาประมาณ 40 กว่าปีแล้ว โดยมีหมอสอนศาสนาคริสต์นำมาเผยแพร่ ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงแกะไว้เพื่อนำขนแกะมาทอผ้า และนำเอาเครื่องปั่นขนแกะจากต่างประเทศเข้ามาใช้ด้วยแต่ไม่เป็นที่นิยม มักใช้เครื่องปั่นขนแกะแบบกะเหรี่ยงซึ่งปั่นได้เร็วกว่า การทอผ้าขนแกะของบ้านห้วยหอมได้รับการสนับสนุนจากศูนย์ศิลปาชีพอำเภอแม่ลาน้อยด้วย

การทอผ้าขนแกะใช้เครื่องทอผ้าของกะเหรี่ยงที่เรียกว่า ทา หรือ ตะ ใช้เส้นยืนเป็นฝ้าย เส้นพุ่งเป็นขนแกะ ทอเป็นผ้าและผลิตภัณฑ์ได้ทุกชนิด เช่น ผ้าพันคอ ผ้าคลุมเตียง เสื้อกะเหรี่ยง

9. จังหวัดอุตรดิตถ์

จังหวัดอุตรดิตถ์เป็นจังหวัดหนึ่งของภาคเหนือ ที่มีความเป็นมายาวนาน ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี โบราณสถาน และโบราณวัตถุ ประชาชนลาวที่ได้อพยพมาอยู่ในอำเภอลับแล อำเภอดรอน อำเภอน้ำปาด อำเภอบ้านโคก จากจุดนี้เองที่ทำให้ลักษณะของการทอผ้าจึงได้รับอิทธิพลจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีทั้งการรวมกลุ่มผู้ทอผ้าและการแยกทออิสระ หรือผลิตเองเป็นรายบุคคล เดิมมีการปลูกฝ้ายและนำมาปั่นเอง แต่ในปัจจุบันได้หันมาซื้อสำเร็จเหมือนเช่นในพื้นที่อื่นๆ

เอกลักษณ์ผ้าทอของจังหวัดอุตรดิตถ์ จะใช้วิธีทอผ้าจากแบบลั้วด้วยขนเม่น เป็นการจกอยู่ด้านบนของกี่ หรือผูกลวดลายในท้องถิ่นนั้นมีไม่มากนัก เท่าที่สำรวจพบเห็นส่วนใหญ่ จะทอเพียงสีเดียวบนพื้นสีดำเป็นหลัก เส้นสอดจะสูงเพราะใช้ถึง 6 เส้น เส้นพุ่งใช้จำนวน 2 เส้น เส้นยืนเพียงเส้นเดียว ลวดลายที่ปรากฏจะเป็นลายใหญ่ๆ มีลายหลัก 1 แถว ลายประกอบบนล่างอย่างละเอียดติดตามด้วยเชิงลายสะเปา เท่าที่พบเห็นจะเป็นขนาด 7-8 หลบ การทอผ้าจกกระจายอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ของอำเภอลับแล อำเภอน้ำปาด อำเภอดรอน

ซิ่นเคียะ

ซิ่นลับแลง

ชาวพวนที่บ้านหาดเลี้ยวอำเภอศรีษะนาลัย จังหวัดสุโขทัย และอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ทอผ้า ด้วยวิธีที่ต่างออกไปจากผ้าซิดและผ้าจก ลักษณะของผ้าคล้ายกับผ้ายกดอก เป็นผ้าทอที่ยกภายในตัวโดยเพิ่ม เส้นยืนพิเศษบนที่ ผ้ามุกที่เกิดจากการใช้ตะกอสอยยกเส้นด้ายยืนพิเศษ แทนที่จะเป็นด้ายเส้นพุ่งพิเศษเหมือน ผ้าซิด และผ้าจกทอเป็นลวดลายต่างๆ ผ้ามุกนี้ชาวพวนใช้เป็นส่วกลางของซิ่น (ตัวซิ่น) ต่อกับผ้าจกเป็นซิ่น ตีนจก ผลิตภัณฑ์เด่น ได้แก่ ซิ่นตีนจกลับแลย้อมสีธรรมชาติ ซิ่นเคียะ ซิ่นลับแลง มีผลิตภัณฑ์อื่นๆ ประกอบด้วย ย่าม ตุ๊กตาแมงมุง ผ้าห่มหัวเก็บ ผ้าสไบ ฯลฯ ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ คือลายหงส์ใหญ่ สีต่างๆ ไปของผ้าทอใน อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นสีเอกรงค์ของสีเขียว (Green Monochrome) ผ้าซิ่นแถบนี้ได้รับอิทธิพลจากผ้า ลาว ใช้สีเขียวเป็นหลัก แซมด้วยสีน้ำตาล สีดำ ตีนซิ่นต่อด้วยผ้าจก

10. จังหวัดพิษณุโลก

จังหวัดพิษณุโลก มีภูมิประเทศเป็นที่ลุ่มแบบท้องกระทะ ประกอบด้วยเนินเขา ป่าและที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป พื้นที่มีลักษณะลาดชันจากเหนือลงไปได้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นราบ และมีเทือกเขาบรรทัดขนานกันไปทั้งสองข้าง ทั้งทางทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ถ้าอยู่ในจังหวัดจะมองเห็นภูเขาล้อมรอบทั้งสี่ด้าน มีแม่น้ำยมซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญที่สุดไหลผ่าน มีภูมิอากาศหนาวเย็น จากการอพยพของชาวอีสานเมื่อ พ.ศ 2482 ได้มาลงหลักปักฐานเป็นชุมชนที่บ้านม่วงหอม ตำบลแก่งโสภา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก ทำให้การทอผ้ามัดหมี่ของบ้านม่วงหอมยังคงของเดิมจากจังหวัดเลย ซึ่งได้สืบทอดจนถึงปัจจุบัน

แหล่งผลิตผ้าทอของพิษณุโลก ได้แก่ นครไทย ชาติตระการ บางระกำ พรหมพิราม วัดโบสถ์ วังทอง และเนินมะปราง

บ้านป่าปอบิด พบการทอผ้ามัดหมี่ด้วยด้ายประดิษฐ์ย้อมสีวิทยาศาสตร์ เป็นลายดอกแก้ว ลายขลุ่ย หนวย ลายขาเป๋ เป็นต้น

บ้านม่วงหอม มีการทอผ้าด้วยกี่กระตุก ทอผ้าด้วยสีอ่อนสดใส เช่นสีส้มอ่อน แดงอ่อน ลวดลายที่นิยมกันคือ ลายโคมห้า โคมเจ็ด ดาวกระจาย และลายงูเหลือม เป็นต้น

ประเภทผ้าที่ผลิต ได้แก่ ผ้ายกดอก ผ้าพื้น ผ้าคลุมไหล่ ผ้าสอดตีน ผ้าลายซิดจก ผ้าลายก้านกล้วย ผ้าพันคอ ผ้ามัดหมี่ไหมประดิษฐ์และย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ การทอผ้าของตำบลนครชุม ตำบลยางโกลน อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นผ้ามัดหมี่ ผ้าพื้นปักตัวอักษร ผ้าซิด ผ้าขาวม้า

11. จังหวัดสุโขทัย

ผ้าทอพื้นเมืองที่ตำบลหาดเลี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นผ้าทอพื้นเมืองของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวพวนที่ทอสืบทอดต่อกันมาช้านาน และแม้ในปัจจุบันก็ยังคงรักษาลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเองเอาไว้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นรูปแบบของผ้าทอของชาวไทยเชื้อสายลาวพวน

ชาวพวนอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาพร้อมกับวัฒนธรรมการทอผ้า ผู้ชายจะมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครื่องมือทอผ้าเท่านั้น ในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอนผู้หญิงจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะทออะไร ทำอย่างไรในแต่ละขั้นตอนเอง เปิดโอกาสให้เด็กผู้หญิงเข้าร่วมกิจกรรมได้ เช่น ตีฝ้าย อัดฝ้าย กวัดฝ้าย จนถึงขั้นตอนที่ต้องใช้ความสามารถมากขึ้น เช่น การคันหูก หรือการทอ

การทอผ้าเป็นประเพณีที่มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตลอดในหมู่บ้านหญิง เพราะถือว่าการทอผ้าเป็นคุณสมบัติของผู้หญิงทุกคน ที่จะต้องหัดทอผ้าให้เป็นก่อนอายุ 16 ปี โดยเริ่มด้วยการหัดเข็นฝ้ายแล้วเริ่มทอผ้าตีนจก ซึ่งถือว่าเป็นผ้าทอที่มีความยุ่งยากที่สุด เมื่อทอผ้าตีนจกได้แล้ว สามารถทอผ้าชนิดอื่นได้โดยไม่ยาก ดังนั้นหญิงสาวแทบทุกคนจึงมีผ้าชิ้นตีนจกประจำตัวแทบทุกคน เพราะชิ้นตีนจกเป็นผ้าสำคัญสำหรับนุ่งในพิธีต่างๆ นอกจากนี้ลักษณะทางสังคมยังกำหนดให้ผู้หญิงที่จะออกเรือนแต่งงาน ต้องเป็นผู้เตรียมเครื่องใช้ไม้สอยในการออกเรือนที่เกี่ยวกับผ้าแทบทั้งสิ้น เช่น ที่นอน ผ้าหอบ (ผ้าปูที่นอน) ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า ยาม และผ้าขาวม้า เป็นต้น

การทอผ้าของชาวหาดเลี้ยวมีไว้สำหรับ “นุ่งห่ม” ผ้าชิ้นจัดเป็นผ้าที่มีการทอแพร่หลายที่สุด ทั้งในส่วนที่ทอขายและทอนุ่งเอง ผ้าชิ้นหาดเลี้ยวมีแบบและลวดลายสีสันต่างๆ มากมาย แต่ละชนิดจะมีชื่อเรียกเฉพาะแตกต่างกันออกไปถึง 16 ชนิดซึ่งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันถึง 16 ชนิด คือ

ชิ้นเข็น	ชิ้นตาหว่า	ชิ้นตาผ้าใหญ่	ชิ้นตาผ่าน้อย
ชิ้นตามะโดน	ชิ้นตามะนาว	ชิ้นตาเติบ	ชิ้นตาถี้
ชิ้นลายร้องแดง	ชิ้นอ้อมขาว	ชิ้นดำปึก	ชิ้นแขบแย้
ชิ้นอ้อมแหล่	ชิ้นอ้อมเหลือง	ชิ้นมุก	ชิ้นตีนจก

ปัจจุบันนี้ผ้าชิ้นส่วนใหญ่จะมีองค์ประกอบแค่ 2 ส่วนเท่านั้น คือ หัวชิ้น และตัวชิ้น โดยที่จะทอให้มีความกว้างเพียงพอที่จะนำมาทอโดยไม่ต้องมาต่อชิ้นขึ้นอีก ซึ่งก็คือการผนวกตีนชิ้นเข้ากับตัวชิ้นโดยทอเป็นผืนออกมาในครั้งเดียว จะมีเฉพาะผ้าชิ้นตีนจกเท่านั้นที่จะต้องแยกทอเฉพาะตีนชิ้นอยู่บ้างเช่นกัน ส่วนใหญ่จะเป็นการต่อตีนแดงเข้ากับตัวชิ้นบางชนิดเท่านั้น เช่น ผ้าชิ้นมุก ผ้าชิ้นเขิน ผ้าชิ้นตาหว่าแหล่งผลิตผ้าทอของสุโขทัย ได้แก่ อำเภอเมือง กงไกรลาศ ศรีมาศ ศรีสำโรง สวรรคโลก ศรีสัชนาลัย และบ้านด่านลานหอย

12. จังหวัดกำแพงเพชร

แหล่งผลิตผ้าทอของกำแพงเพชร ได้แก่ อำเภอเมือง ไทรงาม คลองลาน ขาณุวรลักษณบุรี คลองขลุง พรานกระต่าย ลานกระบือ ปางศิลาทอง กิ่งโกสัมพีนคร และกิ่งบึงสามัคคี จังหวัดกำแพงเพชรมีการทอผ้าพื้น ผ้าชิ้น ผ้ามัดหมี่ ผ้าขาวม้า และผ้าที่มีลายตัวหนังสือ เป็นต้น ผ้าทอที่เป็นเอกลักษณ์ได้แก่ผ้ามัดหมี่เป็นผ้าที่ใช้วิธีการมัดด้วยเชือกให้เกิดเป็นลวดลายก่อนนำไปย้อมแล้วนำไปทอด้วยเทคนิคขัดสานธรรมดา แต่ลวดลายบนผ้าจะเกิดจากการมัดจึงเรียกว่า “ผ้ามัดหมี่” ซึ่งแต่เดิมจะนิยมเฉพาะด้านเส้นพุ่ง และมีการพัฒนาโดยมีการมัดหมี่เส้นยืนด้วย และในปี 2546 กลุ่มทอผ้าในอำเภอไทรงามได้คิดลวดลายมัดหมี่ “ลายกล้วยไข่” ขึ้นเป็นลวดลายเอกลักษณ์ของจังหวัด พร้อมกับได้ทดลองทอผ้าฝ้ายแกมไหม โดยการใช้เส้นไหมและเส้นด้ายฝ้ายเป็นวัตถุดิบในการทอผ้าฝืน โดยได้ย้อมสีเส้นด้ายทั้งสองชนิดด้วยสีธรรมชาติ ปรากฏว่าผ้าฝ้ายแกมไหมดังกล่าวได้รับความนิยมมากจากผู้บริหารและผู้นำในจังหวัด จึงทำให้กลุ่มทอผ้าในจังหวัดกำแพงเพชรหันมาทอผ้าฝ้ายแกมไหมย้อมสีธรรมชาติเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

13. จังหวัดเพชรบูรณ์

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นเมืองโบราณมาก่อน มีป้อมปราการโบราณสถานปรากฏอยู่หลายแห่ง สันนิษฐานว่าเป็นเมืองที่สร้างขึ้นในสมัยที่กรุงสุโขทัยเป็นราชธานี ประชาชนมีทั้งกลุ่มที่อพยพมาจากภาคอีสาน เป็นกลุ่มที่มีความรู้และมีเครื่องมือเครื่องใช้ในการทอผ้าซึ่งเป็นมรดกสืบทอดกันมาในครอบครัว กลุ่มเหล่านี้จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะของเครือญาติ การผลิตจะทำที่บ้านของตนเอง และกลุ่มที่เป็นคนเมือง (ภาคเหนือตอนบน) ในพื้นที่อำเภอลองเป็นกลุ่มที่ไม่มีพื้นความรู้ด้านการทอผ้ามาก่อน มาเรียนรู้ภายหลังจากการสนับสนุนของหน่วยงานในจังหวัด ผลลัพธ์เป็นไหมประดิษฐ์

และที่บ้านหนองเหือด ประชากรเป็นชาวลาวครั้ง (ลาวหลวงพระบาง) ลายผ้าส่วนมากจึงเป็นลวดลายที่ได้รับอิทธิพลมาจากลาวครั้ง ลักษณะของการทอในสมัยก่อนจะใช้กี่มือ ซึ่งปัจจุบันนี้ได้เปลี่ยนเป็นกี่กระตุก กันเกือบหมดแล้วเพราะกีมือจะทำยากกว่าแต่จะได้ผลงานที่ละเอียดกว่า ผ้าทอที่ส่วนใหญ่เป็นผ้าฝ้าย ผ้าไหม และไหมประดิษฐ์ย้อมสีเคมีและสีธรรมชาติ การทอด้วยกี่กระตุก การทอผ้าสี่ตะกอ ตีนจก ย้อมสีธรรมชาติ ทอตลอดทั้งปี ลักษณะพิเศษเกี่ยวกับผ้าของจังหวัดกำแพงเพชร คือมีสีสันทนและแปลกตา ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ ลายโคมหัว ลายโคมแก้ว ลายขอ ลายปราสาท ลายขาเป๋ ลายกุญแจเงินประยุกต์ ลายแกนข้าวโพด ลายปักกิ่ง ลายเครื่องบินน้อย ลายผักแว่น ลายบัวสวรรค์ ลายดอกแก้ว ประเภทของผ้าที่ทอ